

Az emberi jogi szervezet esete a nagyhatalmi politikával. Az Európa Tanács dilemmája és döntése Oroszország kizárásáról

*The Case of the Human Rights Organization with Great Power Politics.
The Dilemma and Decision of the Council of Europe Regarding the
Exclusion of Russia*

Tóth-Ferenci Adrienn

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2022.3.2

Összefoglaló: Az Ukrajna ellen 2022. február 24-én megindított orosz támadás ismételten igazolta a multilaterális szervezetek számára is egyre nyilvánvalóbbá váló tényt, hogy a nagyhatalmi érdekeket tükröző geopolitikai konfliktusok kezelésére a nemzetközi emberi jogi szervezeteknek semmilyen eszközük sincs. A tanulmány az Oroszországgal az Európa Tanácson keresztül megvalósuló nemzetközi együttműködés jövőjét vizsgálja – azt a döntéskényszert, miszerint az emberi jogi szervezetnek mindenképpen válaszolnia kell egy ilyen támadásra, ugyanakkor az Emberi Jogok Európai Egyezménye¹ értelmében az orosz állampolgárok számára az eddigi jogorvoslati lehetőség jövőbeni biztosítását is mérlegelnie szükséges. Az elemzés áttekinti a korábbi fegyveres konfliktusokat és azok tagsági következményeit, a szervezetnek a közelmúltban épphogy rendeződött pénzügyi válságát, és mindezek fényében is vizsgálja az Oroszországgal való formális együttműködés megszakításának az opcióiról folytatott ez év február végi, március eleji egyeztetéseket, azok intézményi, jogi és nem utolsósorban pénzügyi hatásait. A kvalitatív elemzést követően az eddigi lépésekre adott orosz reakció alapján az Európa Tanács és Oroszország közötti hosszú távú együttműködés kilátásairól is következtetéseket fogalmaz meg.

Kulcsszavak: Európa Tanács, fegyveres konfliktus, Oroszország, felfüggesztés, kilépés, kizárás, költségvetési kilátások

¹ Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről (a továbbiakban: Emberi Jogok Európai Egyezménye, EJE), 1950, Róma (*European Convention of Human Rights*).

Abstract: *The Russian aggression against Ukraine on February 24, 2022 has definitively demonstrated the more significant fact also for the multilateral institutions that international human rights organizations have no means to tackle geopolitical conflicts reflecting great power interests. The present paper seeks to assess the future of the international cooperation with Russia in the Council of Europe, evaluates the need for decision by which the Organization was obliged to react for such an aggression while considering at the same time the possibility of future legal remedy guaranteed by the European Convention on Human Rights for the citizens of the Russian Federation. The study reviews the former armed conflicts with their impact on the Council of Europe's membership, the financial crisis just settled recently in the Organization and, in the light of these facts, examines the consultations held at the end this February and at the beginning of March, on the options for interruption of the formal cooperation with the Russian Federation, as well as its institutional, legal, and financial implications. Following a qualitative analysis, the paper formulates conclusions on the long-term cooperation prospects between the Council of Europe and the Russian Federation.*

Keywords: *Council of Europe, armed conflicts, the Russian Federation, suspension, withdrawal, exclusion, budgetary prospects*

Bevezetés

2022. február 24-én az Európa Tanács (ET) egyik szuverén tagállama, Oroszország támadást indított az ET egy másik szuverén tagállama, Ukrajna ellen. A szervezet másnap felfüggesztette az Oroszországi Föderáció tagságát (*Council of Europe*, 2022a). Diplomáciai értesülések szerint már akkor is voltak olyan vélemények, hogy a szervezet alapokmányában (*Council of Europe*, 1949) foglaltak nyílt és brutális megsértése miatt az agresszort azonnal ki kell zárni, de legalábbis hivatalosan felkérni az önkéntes kilépésre. De vajon precedens nélküli-e a fegyveres támadás az ET-térségben? Mennyiben más ez az 1974-es észak-ciprusi török invázióhoz, az orosz csapatok 2008-as georgiai/grúziai katonai beavatkozásához vagy a Krím félsziget 2014-es annektálásához képest? E fegyveres konfliktusoknak ugyanúgy az Európa Tanács szuverén államai voltak a részesei, de egyik sem váltott ki olyan heves reakciót a szervezet részéről, mint a jelenleg is zajló ukrajnai háború.

A teljes képhez az is hozzátartozik, hogy az Európa Tanács több mint 70 éves története során eddig egyetlen tagállam kizárására sem volt példa. A katonai junta által vezetett Görögország 1969-ben önként hagyta el a szervezetet, s ezzel megelőzte a kizárását (*Council of Europe*, 1969).² A Görögország és Ciprus egyesítését célzó görög katonai erőfeszítésekre válaszul azonban 1974 júliusában Törökország megszállta a sziget török ciprióták által lakott északi részét (Morelli, 2011. 1. o.) – ami annak a mai napig tartó kettéosztását eredményezte –, és kikiáltotta a csak Törökország által elismert Észak-Ciprusi Török Köztársaságot (United Nations Security Council, 1993). Törökországot az Európa Tanács nem zárta ki, és nem kérte fel a kilépésre, a tagságát még csak fel sem függesztette.

Az Oroszországi Föderáció akkor vált az Európa Tanács 39. tagállamává 1996. február 28-án (*Council of Europe*, 1996), amikor még javában zajlott az első csecsenföldi háború. Egy tagállamnak a saját területén alkalmazott fegyveres erőszak is nehezen egyeztethető össze az Európa Tanács Alapokmányával (a továbbiakban: Statútum), amely kimondja, hogy a szervezet tagállamai elismerik a jogállamiság érvényesülését és a joghatóságuk alá tartozó polgárok emberi jogainak és alapvető szabadságjogainak a védelmét (*Council of Europe*, 1949, 3. cikkely). Az Oroszországhoz tartozó Csecsenföldön kialakult fegyveres konfliktus nyilván nem állt összhangban a Statútum egyéb rendelkezéseivel sem, nem is beszélve az Emberi Jogok Európai Egyezményéről, amelyet Moszkva a tagfelvétel napján írt alá, ám a ratifikációja és így az Oroszországra vonatkozó hatályba lépése csupán két évvel később, 1998-ban történt meg (*Council of Europe*, 2022b).

A mostani orosz agresszióra adott ET-reakció szemmel láthatóan igyekszik megfelelni a nemzetközi hangulatnak és elvárásnak, a gyorsaságát pedig minden bizonnyal az indokolja, hogy az orosz kizárás főpróbája a Krim annektálását követően, az orosz delegációnak a Parlamenti Közgyűlésből (PKG) való 2014–2019 közötti önkéntes távolmaradásával már megtörtént. A szervezet számára is fájdalmas tapasztalat akkor az volt, hogy Moszkva 2017-től nem fizette be az éves tagdíját sem, ami 2019-re komoly pénzügyi válsággal szembesítette az Európa Tanácsot. A tény, hogy Oroszország a Krim annektálása utáni PKG-szankciókból

2 Görögországot 1974-ben vették vissza.

lényegében semmit sem „tanult”, eleve erősebb fellépést igényelt a szervezet részéről. Ugyanakkor az orosz tagdíj hiánya még ma is érezteti a hatását az Európa Tanács működésében, mivel Oroszországnak máig tagdíjhátraléka van (*Council of Europe*, 2022c). Ennek a pénzügyi válsághoz vezető szankciós próbálkozásnak a kézzelfogható eredménye a Statútumot kiegészítő mechanizmus, amely a tagállamok esetleges súlyos jogsértései nyomán követendő forgatókönyvet és szankcionálási lépéseket határozza meg (*Council of Europe*, 2020). Az ukrajnai háborút megindító Oroszországgal szemben azonban mégsem aktiválták azt. A Moszkvával való fájdalmas tapasztalat még túl friss volt ahhoz, hogy hosszadalmas jogi folyamat vegye kezdetét, így azonnali politikai üzenetre volt szükség, amelyet ráadásul Ukrajna kifejezetten el is várt.³

A felfüggesztés tehát megtörtént, és némi dilemmát követően az Európa Tanács gyorsan döntött. Bár 2022. március 15-én Oroszország hivatalosan bejelentette a kilépését, már másnap – a szervezet 70 éves fennállása óta először – az ET Miniszteri Bizottsága is meghozta a döntését egy tagállama kizárásáról (*Council of Europe*, 2022d). Azóta egyre nagyobb hangsúly helyeződik arra, hogy hogyan tovább Oroszország és főként az általa fizetett tagdíj nélkül. A következő fejezetekben a geopolitikai konfliktusok áttekintését, illetve a jogi és pénzügyi következmények értékelését követően erre is keressük a választ.

Fegyveres konfliktusok az Európa Tanács tagállamai között és a szervezet eddigi reakciói

Ahogy az előbbiekben arról már szó volt, az ET-nek a 2007-re már 47 tagállamot, az egész földrajzi Európát, sőt Oroszország révén azon túli területet is lefedő térségében nem az Ukrajna elleni háború az első fegyveres konfliktus. Nem képezi jelen tanulmány tárgyát, de egy külön vizsgálatot érdemelne az, hogy a geopolitikai érdekeken kívül még milyen tényezők vezettek el az említett esetekben a fegyveres agresszióig. Anynyi különösebb elemzés nélkül is nyilvánvaló, hogy az etnikai, nyelvi, kulturális, vallási különbségek rendkívül jelentős szerepet játszanak. Mivel

3 Diplomáciai értesülések az ET Miniszteri Bizottsága és Parlamenti Közgyűlése együttes üléséről (*Joint Committee*), 2022. február 25-én.

e tanulmány kifejezetten az ET-tagállamok területén kirobbant konfliktusokat vizsgálja, nem tér ki a délszláv háborúra, amelynek az egyik legfőbb hadviselő fele, Szerbia csupán 2003-ban vált az ET tagjává – akkor még Szerbia és Montenegró államszövetségének részeként (*Council of Europe*, 2003).

A második világháborút követően létrehozott nemzetközi intézményrendszer az alapokmányai révén rögzítette az új nemzetközi rendet, amely a nemzetközi béke és biztonság fenntartását és a nemzetek közötti békés kapcsolatok előmozdítását tűzte ki célul (*United Nations*, 1945, I. cikkely). Ahogy a Statútum is fogalmaz, „az igazságra és nemzetközi együttműködésre épülő béke elengedhetetlen az emberi társadalom és civilizáció megőrzéséhez” (*Council of Europe*, 1949, Preambulum). Ez az intézményrendszer azonban nem tudta megakadályozni újabb fegyveres konfliktusok kirobbanását az európai kontinensen, és nem csupán annak a keleti felén. Azok ugyanis mélyebbek voltak, sok esetben évszázados történelmi gyökerű etnikai múlttal és több esetben is a népek önrendelkezésének az igényével jelentkeztek. Olyan kulturális, nyelvi, vallási, etnikai feszültségek húzódtak a háttérben, amelyeket épp a nemzetközi intézményrendszert is létrehozó, a békeszerződésekben is rögzített, felülről kialakított nagyhatalmi rend hagyott figyelmen kívül.⁴

Az európai fegyveres összecsapások, véres incidensek beazonosításához nagyon érdekes megvizsgálni az Emberi Jogok Európai Bíróságának az államközi ügyekre vonatkozó statisztikáit (*European Court of Human Rights*, 2022a). Nem nehéz felfedezni a kapcsolatot az államközi beadvány dátuma és a politikai-katonai konfliktusok között. 1997-ig tízenkét államközi ügy kivizsgálására nyújtottak be igényt, amelynek alperese kivétel nélkül régi ET-tagállam.⁵

Így például két államközi beadvány fűződik Görögországhoz, amelyeket az Egyesült Királyság ellen nyújtott be 1956-ban és 1957-ben, amikor Ciprus még brit ellenőrzés alatt állt (Rosenbaum, 1970, 623. o.). Ausztria Olaszország elleni ügye Dél-Tirol autonóm státuszának a kivívása érdekében elkövetett erőszakos cselekményeket idézi. Dánia, Norvégia, Svédország és Hollandia szintén két-két beadvánnyal élt Görögország

4 A szerző véleménye.

5 A „rég” kifejezés alatt e tanulmány az 1990, vagyis a keleti bővítés előtti tagságot érti.

ellen 1967-ben, illetve 1968-ban, amikor a szélsőjobboldali katonai junta irányította az országot (Ganser, 2005, 220–223. o.). Írország is két panaszt nyújtott be az Egyesült Királyság ellen (1971-ben és 1972-ben) az észak-írországi protestáns unionisták és a katolikus nacionalisták közötti véres események következtében (McGlinchey, 2019, 161–162. o.). Ciprus négyszer tett panaszt Törökország ellen 1974 és 1994 között az észak-ciprusi török megszállás és az Észak-Ciprusi Török Köztársaság 1983-as kikiáltása miatt. Bár ez utóbbit nemzetközileg nem ismerték el, sőt az ENSZ Biztonsági Tanácsa is a függetlenség kikiáltásának a visszavonására szólította fel az érintetteket (*UNSCR*, 1983), a sziget megosztottsága a mai napig megmaradt.

Az alábbiakban a tanulmány azokat a fegyveres összecsapásokat és a rájuk adott ET-reakciókat vizsgálja, amelyek két szuverén ET-tagállam között az egyik területi integritásának a kárára, a nemzetközi jog által elismert területi határok megváltoztatása céljából kezdődtek.

Észak-Ciprus török megszállása

Rendkívül érdekes az Európa Tanácsnak a fegyveres konfliktusokra adott hivatalos reakciója. Ahogy fentebb már említettem, a szervezet történetében a jelenlegi fejleményeken kívül eddig egyszer, Görögország esetében történt meg, hogy egy tagállam – az ET négy másik tagjának nyomására – végül önként lépett ki, 1969. december 12-én (*Council of Europe*, 1969), hogy megelőzze a kizárást. Az ügy előzménye, hogy Dánia, Norvégia, Svédország és a később csatlakozott Hollandia 1967. szeptember 20-án keresetet nyújtott be Görögországgal szemben (*European Commission of Human Rights*, 1967, 159–161. o.) az állandó Emberi Jogi Bíróság elődjénél, az Emberi Jogok Európai Bizottságánál.⁶ Az indok: Görögország megszegte az EJEE-ben vállalt kötelezettségeit. Ez esetben szó sem volt egy másik állam megtámadásáról, „csupán” egy belső katonai puccsról,⁷ amelynek következtében

6 Bár az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) az EJEE 19. cikkelye nyomán már 1959-ben létrejött, az állandó bíróság csupán az EJEE II. kiegészítő jegyzőkönyvének a hatálybalépésétől kezdve, 1998-tól működik.

7 A katonai puccs okainak széles szakirodalma van, ld. többek között Sulzberger, 1973, 575. o.

azonban nagymértékben sérültek az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok Görögországban.⁸

Az észak-ciprusi török inváziót azonban az váltotta ki 1974-ben, hogy a görög katonai junta támogatta Görögország és Ciprus egyesülését, az *enóziszt* célul kitűző ciprusi katonai puccsot. Ankara válaszlépésként, a török ciprióták védelmében, 1974 júliusában megszállta a sziget északi részét (Morelli, 2011, 1. o.). A török hadsereg hasonlóképpen kimerítette az EJEE megsértésének fogalmát, és ennek jogi következményeként Ciprus 1994-ben szintén az EJEB-hez fordult. Az időközben állandó bírósággá alakult testület 2001. május 10-én hozott döntésében elmarasztalta Ankarát (HUDOC, 2001). Az Európa Tanács azonban Észak-Ciprus török megszállására nem reagált szankcióval. Törökországot senki sem kérte fel a kilépésre (*Parliamentary Assembly*, 1974a; 1974b), nem született döntés sem a felfüggesztéséről, sem az azonnali kizárásáról. A Miniszteri Bizottság (MB) 1974. augusztus 21-i ülésén, az eseményeket értékelő vita során Törökország a Ciprus területi integritását szavatoló 1960-as garanciaszerződésre (*United Nations Peacemaker*, 1960) hivatkozott, és azt hangsúlyozta, hogy azt nem török, hanem görög oldalról szegték meg (*Council of Europe*, 1974. 45. o.).

Míg tehát az egyik esetben a belső puccs eredménye az Európa Tanácsból való távozás lett, a szuverén Ciprus területi integritásának a megsértése nem járt semmilyen szankcióval a Miniszteri Bizottság és Parlamenti Közgyűlés fórumain, és semmi esetre sem érintette Törökország ET-tagságát. Ennek magyarázata valóban a sziget területi integritása felett őrködő garanciaszerződésben keresendő. Annak 1. cikkelye értelmében ugyanis Ciprus kötelezettséget vállalt arra, hogy egyetlen állammal sem lép politikai vagy gazdasági unióra, a 4. cikkely pedig a szerződés megszegése esetére felhatalmazza a garanciát biztosító államokat a benne rögzített állapotok helyreállítását célzó beavatkozásra (*United Nations Peacemaker*, 1960).

8 Görögország újrafelvételéről az Európa Tanács 55. külügyminiszteri értekezlete döntött, 1974. november 28-án (*Council of Europe*, 1974a).

Az orosz–grúz, avagy a dél-oszétiai háború

A Grúzia⁹ és Oroszország közötti, Dél-Oszétiáért és Abháziáért 2008-ban folytatott ötnapos háborút a szakértők a 21. század első európai háborújának tartják (Emerson, 2008, 1. o.). Az elemzők arra is felhívják a figyelmet, hogy a grúziai és az ukrainai helyzet között számos analógia figyelhető meg. Az esetleges ukrán NATO-tagság elleni orosz tiltakozás régóta közismert, és annak idején Grúzia euroatlanti integrációjának a megakadályozása is folyamatosan az orosz külpolitika céljai között szerepelt (Kiss, 2022). A NATO fokozatos keleti bővítése – főként a balti államok 2004-es csatlakozása – Oroszországban bekerítettségérzést váltott ki, és Moszkva mindent elkövetett az észak-atlanti szervezet posztszovjet térségben való térnyerésének a megakadályozására (Benes, 2018, 73. o.). A NATO állam- és kormányfőinek a 2008. április 2–4. között Bukarestben rendezett csúcstalálkozóján Ukrajnának és Grúziának a jövőbeli tagságra vonatkozóan tett ígéret (NATO, 2008) a tagállamok belső megosztottsága miatt nem jelenthetett konkrét és kézzelfogható menetrendet ugyan (Sztáray, 2008, 25. o.), Oroszország számára nyilván mégis olaj volt a tűzre.

Habár az Európai Unió független tényfeltáró bizottságának (*European Court of Human Rights*, 2009, 41. o.), illetve az annak vezetője, a svájci diplomata Heidi Tagliavini után Tagliavini-jelentésnek (*European Court of Human Rights*, 2009, 12. o.) a megállapítása szerint a 2008-as fegyveres konfliktust Grúzia kezdte, az orosz csapatok békefenntartói célú bevonulását, valamint Dél-Oszétia és Abházia Oroszország általi elismerését (TASS, 2008) a nemzetközi közösség, így az ET sem fogadta el (*Parliamentary Assembly*, 2008). Az EU 2018-ban megismételte a kérését, hogy Oroszország vonja vissza ez irányú döntését (*Európai Parlament*, 2018). Moszkva azonban Koszovóra mutogatott, amely 2008. február 17-én egyoldalúan kikiáltotta a függetlenségét, és az Amerikai Egyesült Államok már másnap hivatalosan el is ismerte (*U.S. Department of State. Archive*, 2008), sőt a hágai Nemzetközi Bíróság 2010. július 22-i döntése szerint a függetlenség kikiáltása nem sérti a nemzetközi jogot (*International Court of Justice*, 2010). Az Európa Tanács tagállamainak a

9 Grúz kérésre a magyar hivatalos szervek 2011 óta a Georgia kifejezést használják (Benes, 2018, 14. o.).

többsége is független államként ismeri el Koszovót (*Parliamentary Assembly*, 2016).¹⁰

Az Európa Tanácsnak a grúz–orosz háború kapcsán adott lépéseit az ET MB akkori soros elnökének a jelentése foglalja össze. Bár felmerült a Statútum 8. cikkelyének a megfontolása (a képviseleti jog felfüggesztése vagy felkérés a kilépésre), tekintettel arra, hogy a konfliktust formailag Grúzia kezdte,¹¹ az ET soros svéd elnöksége mindkét érintett fél részéről a nemzetközi kötelezettségek betartására apellált (*Council of Europe*, 2008a), és azok szorosabb ellenőrzését javasolta (*Council of Europe*, 2008b). A Parlamenti Közgyűlés is csupán azt rögzítette a vonatkozó határozatában (*Parliamentary Assembly*, 2008), hogy mindkét tagállam megsértette a nemzetközi humanitárius jogot, a konfliktusok békés rendezésének elvét és az ET alapelveit, amikor Grúzia a saját területén vetett be fegyvereket, Oroszország pedig önvédelemre hivatkozva aránytalan ellentámadást indított. Felszólította továbbá a feleket az EU-közvetítéssel létrejött tűzszüneti megállapodás maradéktalan végrehajtására, a nemzetközi tényfeltárókkal való együttműködésre, az emberi jogi jogsértések kivizsgálására, az elkövetők felelősségre vonására, és felszólította Oroszországot Dél-Oszétia és Abházia elismerésének visszavonására. Szankciókat viszont ekkor sem foganatosítottak. A szakértők a későbbiekben többek között erre is vezették vissza az Ukrajnában bekövetkezett eseményeket. „Ha Európa megfelelően lép föl tíz évvel ezelőtt az orosz–grúz konfliktusban, később megakadályozhatta volna azt is, hogy Moszkva rátegye a kezét a Krím félszigetre” (*Euronews*, 2018).

A második hegyi-karabahi háború

A többségében örmények lakta, de a nemzetközi jog alapján azerinek számító terület feletti ellenőrzésért folyó, több alkalommal fegyveres összecsapásig fajuló konfliktus színhelye, a Hegyi-Karabah az ET-térség

10 Az ET jelenlegi 46 tagállama közül 34 ismerte el Koszovó függetlenségét. Az el nem ismerő ET-tagállamok: Azerbajdzsán, Bosznia-Hercegovina, Ciprus, Grúzia, Görögország, Moldova, Románia, Örményország, Spanyolország, Szerbia, Szlovákia, Ukrajna.

11 Oroszország érvelése szerint részéről az erőszak jogtalan alkalmazására adott, az ENSZ-alapokmányban is rögzített jogos önvédelmi reakcióról volt szó.

egyik állandó háborús gócpontja. Elemzők szerint az Azerbajdzsán és Örményország közti ellentét klasszikus etnikai feszültség, amelyet az Oszmán Birodalom által elkövetett 1915-ös „örmény népirtás” (Ferguson, 2006, 177. o.) is súlyosbít. A „rendkívül ellenséges örmény–török viszony [...] az azeri–török nyelvi és kulturális hasonlóságokon alapuló „két ország – egy nemzet” elv és a szoros török–azeri együttműködés miatt Azerbajdzsánra is kisugárzik. Ilyen légkörben a két nemzetiség békés egymás mellett élése teljesen utópisztikus” (Tölgyesi, 2021).

A konfliktus először 1988–1994 között fajult háborúvá (Gyene, 2012), és a jelentőségét továbbra is az adja, hogy nem tekinthető lokális ellentétnek. Azerbajdzsánt a kulturális, vallási, nyelvi kötelékek miatt a NATO-tag Törökország, míg Örményországot, amely a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezetének a tagja (Lipusz, 2012, 19. o.), Oroszország támogatja, és Törökország kétségbe vonta a Kaukázus feletti orosz dominanciát (Chausovsky, 2020). A nemzetközi elemzők által időközben második hegyi–karabahi háborúnak elnevezett fegyveres konfliktus azerbajdzsáni offenzívával indult 2020. szeptember 27-én, amelynek a fő célja a kevésbé hegyes déli Hegyi–Karabah visszafoglalása volt (Kofman, 2020). A november 9-én aláírt tűzszüneti megállapodás idejére az azerieknek sikerült elfoglalniuk a Hegyi–Karabah fővárosaként számon tartott Şuşát (Kramer, 2020).

A rövid háborúra adott nemzetközi reakció a szokásos gyakorlatot követte. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa (*Internet Archive*, 2020), az Európai Unió (*European Council. Council of the European Union*, 2020), az EBESZ Minszki Csoportjának társelnökei¹² a további humanitárius válság megelőzése érdekében a fegyveres harcok leállítására és a tárgyalásos rendezésre szólították fel a feleket.

Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése az őszi ülészakán, 2021. szeptember 27-én folytatott vitát az örmény–azeri konfliktus humanitárius következményeiről, amelyen a két ország képviselői egymást vádolták a helyzet eszkalálódásáért. A Törökország szerepével kapcsolatban

12 Az EBESZ 1992-es külügyminiszteri értekezletén született döntés a hegyi–karabahi konfliktus rendezését segítő formáció létrehozásáról, amelynek a mandátumát az EBESZ soros magyar elnöksége alatt, 1995-ben fogadták el. A Minszki Csoport társelnökei: Franciaország, Oroszország és az Amerikai Egyesült Államok.

elhangzott állításokat a török képviselők határozottan visszautasították (*Parliamentary Assembly*, 2021a, 16–58. o.). Az azeri képviselők Azerbajdzsánnak az ENSZ BT-határozatok¹³ által elismert területi integritására hivatkoztak, és Örményországon kérték számon a jogsértést, de a nemzetközi közösséget is hibáztatták, amiért az az elmúlt három évtizedben elnézte a nemzetközi jog alapján Azerbajdzsánhoz tartozó Hegyi-Karabah örmény megszállását (*Parliamentary Assembly*, 2021a, 12. o.). Bár a nemzetközi jog ez esetben Azerbajdzsán oldalán áll, a terület – ahol a Szovjetunió létrejöttékor még 80 százalékban örmények laktak (Tölgyesi, 2021) – az első hegyi-karabahi háború kitörése előtt népszavazáson nyilvánította ki az akaratát: Örményországhoz való csatlakozási szándékát (De Waal, 2013). Törökország lényegében ugyanilyen körülmények között támadta meg a török ciprióták védelmében Ciprust 1974-ben, s kiáltották ki önkényesen a *de facto* ma is létező Észak-Ciprusi Török Köztársaságot.

Az Európa Tanács Hegyi-Karabah ügyében is szigorúan a nemzetközi jog és a humanitárius helyzet oldaláról közelítette meg a kérdést, és a PKGY közel egy évvel a hathetes háború és a tűzszüneti megállapodás után fogalmazta meg az elvárásait mindkét fél felé. A 2021. szeptemberi ülészakon elfogadott határozat többek között a következőkre szólította fel az érintetteket: a hadifoglyokkal való bánásmódról, illetve a polgári lakosság háború idején való védelméről szóló genfi egyezményben foglaltak végrehajtása; a fogva tartott személyek kicserélése; a jogsértések kivizsgálása; a lakóhelyük elhagyására kényszerülőkrol való gondoskodás; a nemzetközi emberi jogi monitoring mechanizmusoknak – köztük az illetékes ET-szerveknek a konfliktus által sújtott ún. szürke zónákba történő korlátozás nélküli belépésének – a biztosítása. Továbbá elítélte az örmény és az azeri kulturális emlékhelyek kölcsönös pusztítását, valamint a gyűlöletbeszédnek és a bűncselekményeknek a konfliktus idején tapasztalt aggasztó szintjét. Nem utolsósorban utasította a feleket, hogy a humanitárius károk csökkentése céljából segítsék az ET illetékes mechanizmusait (*Parliamentary Assembly*, 2021b). Örményország és Azerbajdzsán között ennek ellenére 2022. szeptember 12-én kiújultak a

13 Az ENSZ Biztonsági Tanácsa négy (822., 853., 874., 884.) határozatot fogadott el 1993 folyamán (*United Nations Security Council Resolutions*, 1993a; 1993b; 1993c; 1993d).

harcok, melyekre az ET Parlamenti Közgyűlés is reagált az őszi ülészakén lefolytatott aktuális ügyek vitával (*Parliamentary Assembly*, 2022). Tiny Kox, az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének elnöke, és Simon Coveney ír külügyminiszter, az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának elnöke pedig közös nyilatkozatban figyelmeztette a feleket az ET csatlakozáskor vállalt kötelezettségeik teljesítésére (*Parliamentary Assembly News*, 2022).

A Krim annektálása, az orosz kizárás főpróbája?

Tekintettel arra, hogy a jelen tanulmány középpontjában a fegyveres konfliktusok ET-tagsági következményei állnak – amelyek segíthetik annak a megértését, hogy miért csak 2022-ben reagált a szervezet precdensteremtően –, azok geopolitikai kontextusának az elemzése a Krim esetén sem képezi a vizsgálat tárgyát.

A Krim félsziget Oroszország által történt 2014-es annektálása az Ukrajna ellen zajló háború kapcsán manapság sokat idézett előzmény. Mint ismeretes, 2014. március 1-jén Oroszország fegyveres erőket vetett be a félszigeten – a hivatalos orosz narratíva szerint az ottani oroszajkú lakosság védelmére –, majd a helyi hatóságok március 11-én kikiáltották a Krim függetlenségét (*Európai Parlament*, 2014). Az így létrejött Krimi Autonóm Köztársaság és Szevasztopol területén március 16-án népszavazást tartottak az Oroszországhoz való csatlakozásról. Másnapra befejeződött a Krim annektálása, a terület jelenleg is *de facto* Oroszországhoz tartozik. A nemzetközi közösség azonnal és határozottan reagált Ukrajna területi integritásának a megsértésére. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa azonban az orosz vétó miatt nem tudott elítélő határozatot elfogadni, csak ENSZ-közgyűlési határozat megszavazására volt mód (*United Nations*, 2014). Az uniós Külügyek Tanácsa azonban már március 3-ára soron kívüli ülést hívott össze, majd rendkívüli állam- és kormányfői találkozót tartott, március 17-én pedig az uniós miniszterek döntést hoztak az első szankcióról (*European Council. Council of the European Union*, 2014). Azt követően folyamatosan bővült a szankciós intézkedések köre, és hosszabbodott a hatályuk is. Az orosz-ukrán háború kitörését megelőző, utolsó meghosszabbításukról az Európai Unió Tanácsa 2022. január 13-án döntött (*Európai Tanács. Az Európai Unió Tanácsa*, 2022).

Az Európa Tanács az ukrán állandó képviselő kérésére az ukrainai helyzet áttekintése érdekében 2014. március 3-ára összehívta a Miniszteri Bizottság rendkívüli ülését, de azon döntés nem született. A krími referendumot követően – szintén Ukrajna kérésére – az MB felszólította a Nemzeti kisebbségek védelméről szóló Keretegyezményhez rendelt, független szakértőkből álló tanácsadó bizottságot, hogy soron kívül tájékoztadjon az ukrainai, főként a Krím félszigeten élő nemzeti kisebbségek helyzetéről. Egyúttal arról is döntöttek, hogy felkérik a Velencei Bizottságot a krími népszavazás jogszerűségével kapcsolatos állásfoglalás kialakítására (*Council of Europe*, 2014a). Az MB az április 4-i ülésén, a Velencei Bizottság véleménye alapján (*European Commission for Democracy Through Law*, 2014), elítélte a krími referendumat, és illegitimnek nyilvánította az azt követő annexiót (*Council of Europe*, 2014b). A Miniszteri Bizottság ülésein mégsem merült fel Oroszország tagságának bármilyen formában való korlátozása.

A Parlamenti Közgyűlés azonban az ukrainai demokratikus intézményeket ért fenyegetés címén folytatott sürgősségi vitát követően határozatot fogadott el, amelyben – a Miniszteri Bizottsághoz hasonlóan – alkotmányellenesnek minősítette a krími népszavazást, és elítélte az orosz agressziót. További fegyveres konfliktustól tartva felszólította a Budapesti Memorandum (*United Nations Treaty Collection*, 1994) aláíróit az Ukrajna függetlenségét és területi integritását biztosító biztonsági garanciák kidolgozására (*Parliamentary Assembly*, 2014).

Több mint 70 képviselő pedig indítványt nyújtott be, amelyben azt kezdeményezték, hogy vizsgálják felül a Parlamenti Közgyűlésbe delegált orosz küldöttség tagjainak a 2014. év első közgyűlési időszakán (január végén) már jóváhagyott mandátumát (*Parliamentary Assembly*, 2014b). A vizsgálat nyomán a testület határozatot fogadott el (*Parliamentary Assembly*, 2014c) az orosz parlamenti delegáció bizonyos jogainak a korlátozásáról.¹⁴ Ők azonban nem fogadták el a felfüggesztést, és válaszul teljesen kivonultak a Parlamenti Közgyűlésből. Mivel a PKGY a döntését folyamatosan meghosszabbította, az orosz delegáció öt éven keresztül egyáltalán nem vett részt annak munkájában. A PKGY a 2015. januári

14 A PKGY döntése értelmében az orosz delegáció szavazati jogát, a Közgyűlés házbizottságában (*Bureau*), Elnöki Bizottságában és Állandó Bizottságában, valamint a PKGY választási megfigyelési misszióiban való részvételi jogát felfüggesztették fel 2014 végéig (*Parliamentary Assembly*, 2014c, 15.1, 15.2, 15.3).

ülésszakán, az orosz delegáció képviselői mandátumairól szóló döntésében rögzítette azokat a feltételeket, amelyek teljesülését elvárta a jogaik helyreállítása fejében (*Parliamentary Assembly*, 2015).¹⁵ Moszkva azonban nem teljesítette az ET PKGY elvárásait, sőt 2017. június 30-án bejelentette, hogy nem fizeti be az éves tagdíja hátralévő részét sem (Batchelor, 2017).

Az Európa Tanácsot – kormányközi szervezetként – a saját tagállamai finanszírozzák. Az Alapokmány rögzíti, hogy a főtitkár kötelessége az éves tagdíj összegéről minden évben tájékoztatni a tagokat (*Council of Europe*, 1949. 39. cikk).¹⁶ A szervezet pénzügyi szabályzata arról rendelkezik, hogy a tagdíj egyharmadát a január 1-jétől december 31-ig tartó pénzügyi év első két hónapjának végéig kell befizetni, a fennmaradó résznek pedig június végéig kell beérkeznie. A befizetési határidő a két-éves költségvetési ciklusra való átállást követően is megmaradt. Ellenkező esetben a be nem fizetett tagdíjra először 0,5, majd 1 százalékos késedelmi kamatot számítanak fel (*Council of Europe*, 2011, 10. cikk) Az Európa Tanács öt nagybefizető tagállama közül Oroszország az egyik: megközelítőleg évi 33 millió euró a tagdíjfizetési kötelezettsége, ami a 2016. évi adatok alapján a szervezet éves költségvetésének a 10,06 százaléka.¹⁷

Ezért Oroszország azon döntése, hogy a 2017-es tagdíja kétharmadát (mintegy 22 millió euró) nem fizeti be, ráadásul a 2018-ban esedékes teljes összeget visszatartja, valamint az a tény,¹⁸ miszerint Törökország

15 A PKGY feltételei között szerepelt többek között a Krim státuszának a visszaállítása, a régióba küldött paramilitáris erők feloszlata, az orosz „önkéntesek” kivonása a kelet-ukrajnai konfliktusból, és a résztvevők ellen eljárás indítása, az összes orosz csapat kivonása Ukrajna területéről, a túsok és a hadifoglyok elengedése, az orosz védelmi törvénynek a Velencei Bizottság véleményével való harmonizálása.

16 Az MB 2010-ben döntött arról, hogy a szervezet 2012-től kétéves költségvetésre tér át (*Council of Europe*, 2010).

17 2016/2017-ben a legnagyobb befizető Franciaország volt (11,54%), amelyet Németország (10,97%), Olaszország (10,65%), Törökország (10,29%), Oroszország (10,06%) és az Egyesült Királyság (9,86%) követett (*Council of Europe*, 2015. 210. o.).

18 Az ET PKGY úgy értékelte, hogy a 2016. július 15-én lezajlott törökországi katonai puccskísérlés és az azt követően elrendelt rendkívüli állapot során számos emberi jogi jogsértést követtek el, így a török monitoring újraindításáról döntött. A török kormánypárti képviselők ezt az országgal szembeni diszkriminatív lépés-

visszalépett a nagybefizetői státuszból, rendkívül érzékenyen érintette az Európa Tanácsot (*Parliamentary Assembly*, 2018a).

Nem véletlen, hogy már 2017 végén megkezdődött a helyzet rendezésén való közös gondolkodás, amely magában foglalta az orosz parlamenti delegáció visszatérési eljárásának az előkészítését. Ez a tagállami álláspontok – az ellene és a mellette szóló politikai érvek – függvényében prioritásnak számított. Ugyanakkor az ET költségvetési szempontjai mellett amiatt is egyre fontosabbá vált, mert komoly legitimációs kérdések jelentkeztek az Emberi Jogi Bíróság Oroszországra vonatkozó ítéletei kapcsán. Ugyanis a PKGY választja az ET vezető tisztviselőit – a főtitkárt, a helyettesét, az emberi jogi biztost, illetve a bíróság bírát (*Parliamentary Assembly*, 2022a) –, és ahogy azt orosz részről a 2019 januárjában kiadott nyilatkozatban szóvá is tették, a delegációjuk többéves távolmaradásának következtében az Emberi Jogi Bíróság bíráinak több mint felét, valamint az új emberi jogi biztost is nélkülük választotta meg a testület.¹⁹ Oroszország a PKGY felelősségének nevezte a szükséges eljárási döntések elmaradását, ezért úgy döntött, hogy 2019 januárjában nem nyújtja be a képviselői mandátumokra vonatkozó kérelmét (*The State Duma*, 2019).

Az idő azért sürgetett, mert az ET-alapokmány 9. cikke kimondja, hogy ha egy tagállam nem teljesíti a tagdíjbefizetési kötelezettségét, akkor a Miniszteri Bizottság felfüggesztheti a részvételét az MB-ben is, ráadásul közeledett a 2019. júniusi ülészak, amelyen a PKGY-nak az Európa Tanács új főtitkáráról is döntenie kellett. Az orosz nyilatkozat fényében a szervezet nyilvánvalóan nem kívánta felvállalni annak az ódi-umát, hogy a főtitkár legitimitását az egyik nagybefizető tagállam megkérdőjelezze. A Parlamenti Közgyűlés a 2019. áprilisi ülészakán ezért egy olyan határozatot fogadott el, amely rögzítette, hogy az ET-tagság annak a Statútum szerinti mindkét szervében – a Miniszteri Bizottságban és a Parlamenti Közgyűlésben – való részvételt is jelenti, ezért felszólította az Oroszországi Föderációt a parlamenti küldöttsége kijelölésére és a tagdíjbefizetési kötelezettsége teljesítésére (*Parliamentary Assembly*, 2019a).

nek tartották – ez pedig hozzájárult ahhoz, hogy Ankara nem kívánt a nagybefizetők között maradni (*Parliamentary Assembly*, 2017).

¹⁹ Dunja Mijatović emberi jogi biztost a PKGY 2018 januárjában választotta meg, hat évre (*Council of Europe*, 2018a).

A PKGY döntéshozatali eljárásáról, illetve a képviselői mandátumokról a felülvizsgálati jelentés alapján, a 2019. júniusi ülészak első napján született határozat, amely rögzítette, hogy a képviselők szavazati, felszólalási és képviseleti joga nem függeszthető fel, és nem vonható vissza. Az eddigi ilyen automatizmus ezért az eljárási szabályzatból kikerült, és úgy rendelkeztek, hogy súlyos jogsértés esetén a Parlamenti Közgyűlés dönt arról, hogy milyen jogokat érint az esetleges szankció (*Parliamentary Assembly, 2019b*, 10. o.). Annak érdekében, hogy az Oroszországgal szemben határozottan elutasító képviselők is elfogadják a határozatot, az kiemeli, hogy a PKGY elkötelezett egy későbbi, ún. közös reagálási eljárás (*joint procedure of reaction*) bevezetése iránt, amellyel a jövőben az MB és a PKGY együttesen léphet fel az ET alapelveinek, alapértékeinek a megsértése esetén (*Parliamentary Assembly, 2019b*, 4. o.).

Az orosz parlamenti delegáció mandátumát a PKGY a 2019. június 26-án elfogadott határozatában végül jóváhagyta, így ők a vitában és az azzal párhuzamosan zajlott főtitkárválasztáson is részt vehettek. A határozat az orosz képviselők visszaengedése fejében elvárta viszont a korábbi PKGY-határozatokban foglaltak teljesítését, és felszólította Moszkvát az elmaradt tagdíj befizetésére (*Parliamentary Assembly, 2019c*).

A PKGY-ban zajlott túlfűtött politikai viták és a fentiekben ismertett megfontolások alapján összességében megállapítható, hogy a PKGY kénytelen volt meghajolni a politikai realitás és a költségvetési kényszer hatására, de az oroszok lényegében feltétel nélküli visszaengedése miatt sokan megkérdőjelezték a szervezet hitelességét, és súlyos hibának tartották a döntést. Egyes elemzők szerint mindez világos bizonyíték volt arra, hogy Európának nincs egységes álláspontja, még kevésbé egységes stratégiája Oroszországgal szemben. A jogsértések szankció nélkül hagyása szerintük precedenst teremt, és rendkívül káros jelzés a többi tagállam számára: az emberi jogi jogsértések mindaddig büntetlenül maradnak, amíg az érintett tagállam a tagdíjat befizeti. A kelet-európai országok felé ráadásul azt az üzenetet közvetítette, hogy egy orosz biztonsági fenyegetés esetén egyáltalán nem számíthatnak a nyugat-európai szövetségeseikre, ezért inkább az Amerikai Egyesült Államoknál kell keresniük a biztonsági garanciákat. Több szakértő úgy véli, az orosz civil társadalom is képmutatásként élte meg a döntést: úgy érzik, hogy Nyugat-Európa számára a lényeg az orosz tagdíj, és csak figyelemelterelő

kommunikáció volt az orosz állampolgároknak és civil szférának az emberi jogai iránti aggodalom (*The Moscow Times*, 2019; Gigitashvili, 2018; Jozwiak, 2018; Mounier, 2018).

Ugyanakkor Oroszországnak az ET-ben és az EJEE-ben tartása mint az emberi jogok érvényesülésének a biztosítója azért sem volt teljesen hiteles érvelés a szervezet részéről, hiszen az Emberi Jogi Bíróság ítéletei az utóbbi években egyre kevésbé kikényszeríthetőek – és nem csak Oroszország vonatkozásában. Ez a tendencia, valamint az egyes ET-tagállamok²⁰ által kiadott, a nemzeti alkotmánynak a strasbourgi bírósággal szembeni elsőbbségét hirdető hivatalos állásfoglalás komoly kihívást jelent az Európa Tanács számára, hiszen a szervezet reputációja nagymértékben az emberi jogi egyezményrendszerre és a strasbourgi bíróság ítélkezési gyakorlatára épül.

Az Ukrajna elleni orosz agresszió megindítása 2022. február 24-én

A 2014-es krími események kapcsán részletesen bemutatott ET-válasz ismerete mindenképpen szükséges az Európa Tanácsnak a 2022-es orosz–ukrán háborúra adott reakciója megértéséhez. Ahogy korábban jeleztem, a jelen tanulmány célja elsősorban az ET-nek a fegyveres konfliktusokra való reagálása, így a 2022. február 24-én Ukrajna ellen indított orosz támadás kiváltó okaival, geopolitikai kontextusával nem fogunk foglalkozni. Az ET idei fellépése éppen az előző fejezetben taglaltak fényében válik érdekessé: a Krim annektálásával kapcsolatosan utólag igen óvatosságnak tűnő, és szankciókat kizárólag a PKGY szintjén bevezető szervezet reakciója most ellentmondást nem tűrően határozott volt, ráadásul a döntéseknek a Miniszteri Bizottság volt a motorja.

A külső szemlélő úgy érzi, az ET most gyorsan döntött. Oroszország 2022. február 21-én ismerte el a két ukrainai szakadár államot – a „Donyecki Népköztársaságot” és a „Luhanszki Népköztársaságot” (*Council of Europe*, 2022e) –, másnap engedélyezte az orosz fegyveres erők külföldi bevetését (*Ministry of Foreign Affairs of Ukraine*, 2022). Február 24-én

20 Eddig formálisan Oroszország és Lengyelország adott ki ilyen nyilatkozatot: az előbbi 2016-ban, az utóbbi 2021 őszén. Az Orosz Alkotmánybíróság döntéséről lásd: *Library of Congress*, 2016; a lengyel határozat elérhetősége: *Euractiv*, 2021.

pedig megindította a katonai támadást Ukrajna ellen (*Council of Europe*, 2022f). Az Európa Tanács február 25-én, tehát már az azt követő napon felfüggesztette Oroszország MB- és PKGY-képviseleti jogát (*Council of Europe*, 2022a). A PKGY március 14–15-én rendkívüli ülést tartott a szóba jöhető bevezetendő szankciókról, és állást foglalt az orosz tagság megszüntetése mellett (*Parliamentary Assembly*, 2022b). Moszkva március 15-én hivatalosan jelezte az ET főtitkáránál, hogy kilép a szervezetről, és felmondja az EJEE-t (*Council of Europe*, 2022g). Az MB pedig március 16-án döntött az ország kizárásáról (*Council of Europe*, 2022d). A strasbourgi Emberi Jogi Bíróság március 22-én jelentette be, hogy Oroszország 2022. szeptember 16-tól nem lesz már részese az egyezménynek, azonban az addig általa elkövetett jogsértésekkel kapcsolatos beadványok vonatkozásában továbbra is illetékes marad (*European Court of Human Rights*, 2022b). A katonai támadás megindítását követő egy hónap alatt került pont Oroszország és az ET közötti 26 évnyi együttműködés végére.

A szervezet a korábbi fegyveres konfliktusok során többnyire csak félrenézett, és a humanitárius vonatkozásokon kívül mással nem nagyon törődött. Oroszországot lényegében az első csecsenföldi katonai intervenció (*Parliamentary Assembly*, 1996) alatt vette fel a tagjai közé.²¹ A szintén független és szuverén Ciprust 1974-ben megtámadó Törökországot nem szankcionálta, a 2022-es ukrajnai eseményekkel kísérteties analógiát mutató 2008-as orosz–grúz háború miatt egyetlen szankciót sem fogantatosított, a Krim annektálását pedig ötéves huzavona után lényegében tudomásul vette. 2022-ben azonban úgy tette ki Oroszországot, hogy sem az orosz állampolgárok emberi jogait, sem a költségvetési hiányt nem mérlegelte. Vele szemben jóformán minden szankciós lehetőségét felhasználta: a felfüggesztéstől a kilépésen át a kizárásig mindent élesített. Csak éppen a súlyos jogsértések esetére a 2019-es válság idején kidolgozott, Oroszországnak a PKGY-ba való visszatérése által okozott presztízsveszteség kompenzálására kezdeményezett ún. közös reagálási eljárást (*Council of Europe*, 2020) nem aktiválta. Diplomáciai értesülések szerint ez az opció azért nem merült fel, mert Ukrajna azonnali politikai hatást kiváltó döntést várt el a szervezettől.

21 Oroszország meghívásáról a Miniszteri Bizottság az 1996. február 8-i ülésén döntött (*Council of Europe*, 1996).

A kizárásról 2022. március 16-án született döntést azonban csak látszólag hozták meg gyorsan. Az orosz katonai támadás napján Ukrajna megszakította a diplomáciai kapcsolatokat Oroszországgal (*Government Portal*, 2022). Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága rendkívüli ülést hívott össze a helyzet értékelésére és a lehetséges ET-válasz megvitatása céljából. Az elfogadott döntés értelmében határozottan elítélte az erőszakot és a kelet-ukrajnai két köztársaság orosz elismerését, továbbá kiállt Ukrajna szuverenitása és területi integritása mellett. Ugyanakkor arra az elhatározásra jutott, hogy a lehetséges intézkedéseket az ET-főtitkárral és PKGY-val együtt kell megvitatni (*Council of Europe*, 2022a). A február 25-én tartott rendkívüli miniszteri bizottsági ülésen – az MB és PKGY közös bizottságán zajlott vita figyelembevételével – született döntés értelmében azonnali hatállyal felfüggesztették Oroszország képviseleti jogát mindkét szervezetben (*Council of Europe*, 2022a).

A színtalpak mögött tehát megint érzékelhetőek voltak a törésvonalak, folytatódott a szokásos érvek mérlegelése, az orosz kilépés jogi és pénzügyi hatásainak az intenzív elemzése, az EU gyors és azonnali szankciónak a figyelembevétele.²² Bizonyára nem volt elhanyagolható szempont az sem, hogy Oroszországnak a PKGY-ba való 2019-es visszatérésekor felmerült kritikák miatt a szervezetnek az akkori bizonyos fokú és elkerülhetetlen arcvessztését mindenképpen szépíteni kellett a hitelesség jövőbeni fenntartása érdekében. Mindezek alapján úgy tűnik, hogy a Krím kapcsán lezajlott ötéves tagsági huzavona, az orosz delegációnak a pénzügyi okok miatti visszafogadása, valamint az elemzők által egyre gyakrabban emlegetett kritikák nélkül – amelyek szerint az orosz-grúz háborúra Európa nem adott határozott választ – az ET nem reagált volna ilyen határozottan az ukrajnai háborúra. Ugyanakkor azt is figyelembe kell venni, hogy az Európa Tanács – az EU-tól eltérően – kormányközi szervezet, ahol most lényegében a tagállamoknak az Oroszországgal szembeni saját külpolitikája került előtérbe. Ezért úgy vélem, az ET-nek az Ukrajna elleni orosz agresszióra adott válasza az országgal szembeni összeurópai, illetve euroatlanti politika lecsapódásaként fogható fel.

22 Nyilvános, de nem publikált külügyi jelentések alapján.

Felfüggesztés, önkéntes kilépés és kizárás

Az ET alapokmánya a tagság megszüntetésére három opciót tartalmaz. A 7. cikk lehetővé teszi az önkéntes kilépést, amely nem azonnal lép hatályba, hanem – a bejelentés dátumától függően – az aktuális vagy a következő pénzügyi év végétől, vagyis addig az érintett ország hivatalosan tagja marad a szervezetnek és az EJEE-nek, a strasbourgi bíróság joghatósága érvényes rá, és a tagdíjbefizetési kötelezettsége is fennáll (*Council of Europe*, 1949, 7. cikk).

A Statútum 8. cikke arról rendelkezik, hogy az alapokmány 3. cikkelyének súlyos megsértése következtében a Miniszteri Bizottság felfüggesztheti az adott tagállam képviseleti jogát, és felkérheti a kilépésre. Amennyiben az önkéntes kilépés nem történik meg, akkor az MB dönthet a tagság megszüntetéséről (*Council of Europe*, 1949, 8. cikk). A kilépés és a kizárás közötti nagyon fontos különbség a hatályosságuk. Ahogy arról már szó volt, a kilépésnek hosszabb átfutási ideje van, míg a kizárás dátumát az MB döntheti el. Ez utóbbira a szervezet 70 évvel ezelőtti alapítása óta nem volt példa, és eddig önkéntes kilépés is csak egyszer, Görögország esetében történt 1969-ben, megelőzendő a kizárásról szóló döntés elfogadását (*Council of Europe*, 1969).

A már kilépett Oroszország kizárására tehát azért volt szükség, hogy arra azonnali hatállyal kerülhessen sor. Ez az ET 2019-es döntése és az ahhoz vezető viták fényében meglepőnek tűnhet, és kompenzációs lépésként értékelhető. Bár Ukrajna az orosz agresszió megindításától kezdve követelte a Statútum 8. cikkelyének az érvényesítését, és ebben számos, az orosz agresszió által korábban érintett vagy annak jövőbeni fenyegetésétől tartó tagállam támogatta, voltak óvatos próbálkozások az elhamarkodottnak tartott döntés elodázására. Végül minden bizonnyal a szervezet hitelességének a kérdése kerekedett felül, hiszen még élénken élt a Parlamenti Közgyűlésben az orosz delegáció visszatéréséről hozott 2019-es döntés, valamint a szervezetet akkor ért vád, amely szerint engedett Oroszország pénzügyi zsarolásának, és csupán másodlagos számára az ET alapértékeinek, az emberi jogoknak a súlyos megsértése. Úgy gondolom, nem elhamarkodott arra a következtetésre jutni, hogy a Krim annektálására adott PKGY-válasz nélkül 2022. március 16-án nem feltétlenül került volna sor Oroszország kizárására.

A kizárásnak azonban számos jogi, pénzügyi és intézményi hatása van és lesz az Európa Tanácsra. A pénzügyi vonatkozásokat illetően már elindult a közös gondolkodás a kieső orosz hozzájárulás átmeneti pótlásáról. A német Bundestag kezdeményezésére a PKGY elnöke már a kizárásról szóló döntés megszületése előtt nyilatkozatban fordult a többi 45 ország parlamentjéhez, hogy szükség esetén a saját tagdíjbefizetési kötelezettségeiken felül is biztosítsák a szervezet pénzügyi fenntarthatóságát (*Parliamentary Assembly*, 2022c). Emellett szükség van a 2021 novemberében meghozott, a szervezet 2022–2025-ös szakmai tevékenységét és a tagállamok 2022-es tagdíjbefizetési kötelezettségeit rögzítő döntés felülvizsgálatára, ami akár a kormányközi struktúra több évre előre meghatározott programjait is módosíthatja.

A jogi és intézményi következmények már tudhatóak, azokkal kapcsolatosan az MB a 2022. március 23-i ülésén döntést is hozott. Így a kizárással az ET zárt egyezményeiben, élükön az Emberi Jogok Európai Egyezményével, megszűnik Oroszország tagsága, a továbbiakban csak azokban maradhat jelen, amelyek nyitottak a külső államok előtt. Azon egyezmények, amelyeket aláírt, de nem ratifikált, felfüggesztettnek tekintendők. Az ET tevékenységében, programjaiban, konferenciáin való részvételére a jövőben a külső államokra vonatkozó szabályozás lesz érvényes. Megszűnik a tagsága az összes olyan részegyezményben, amelynek a tevékenységében eddig részt vett. A tagdíjbefizetési kötelezettsége a tagság megszűnéséig állt fenn, így a 2022. évre meghatározott 34.353.428,33 millió eurós hozzájárulás (*Council of Europe*, 2021, 216. o.) első harmadát köteles lenne befizetni. Ugyanígy mindazon részegyezményeknek a tagdíját is köteles befizetni, amelyeknek a fent jelzett dátumig a tagja volt. Az MB határozata emellett rögzíti azt is, hogy a tagság megszűnéséig már fennállt fizetési hátralékát is rendeznie kell (*Council of Europe*, 2022c).

Következtetések

A páneurópai jogi–emberi jogi együttműködést szimbolizáló Európa Tanácsnak az egyik tagja kizárásáról hozott történelmi döntése elmentmond a szervezet által mindig is hirdetett és képviselt párbeszédre való törekvésnek. Az ET egyik hozzáadott értéke éppen az volt, hogy

Oroszországot a tagjai között tudhatta, és ha az együttműködés nem is volt zökkenőmentes vele, a kialakított felülvizsgálati mechanizmusokban való – önkényes – részvétele (Roter, 2017, 1. o.) lehetőséget adott a számonkérésre. Az oroszok kizárásakor az ET-n belül nagy valószínűséggel felülkerekedett a kompenzáció igénye: mintha az az orosz parlamenti delegáció 2019-es visszaengedése nyomán megfogalmazott éles kritikákra adott válasz lenne; annak a bizonyítása, hogy Európa tud egységes is lenni, értékalapú politikát folytatni, van határozott stratégiai válasza az orosz nagyhatalmi törekvésekre, és végül, de nem utolsósorban, nem áldozza fel az európai biztonságot az orosz ET-tagdíj oltárán.

Az emberi jogi szervezet életre hívása a jogállamisági és emberi jogi normák előmozdítása révén, közvetett módon, eleve az ilyen konfliktusok megelőzését lenne hivatott szolgálni, ám az erőfeszítései kudarcát az elmúlt évtizedek történései is bizonyítják. A nemzetközi kötelezettségvállalás és a párbeszéd békeidőben működik, de látjuk, hogy minden szerződés csak addig érvényes, amíg azt annak részesei magukra nézve kötelezőnek ismerik el.²³ A jogi érveket nélkülöző, geopolitikai megfontolásokon alapuló orosz támadásra ezért az Európa Tanács is politikai döntéssel válaszolt, amelynek véleményem szerint éppen ezért nincs visszafordíthatatlan következménye az ET és Oroszország közötti együttműködésre. Jogi értelemben, ahogy Görögország esetében is, van visszaút a szervezetbe.

Az Európa Tanács ugyanis széles körű eszközrendszerrel rendelkezik a külső államokkal való együttműködéshez. Számos olyan egyezménye, mechanizmusa van, amelyek nyitottak a tagsággal nem rendelkezők számára. A Miniszteri Bizottság és a Parlamenti Közgyűlés tevékenységében is részt vesznek külső államok – nyilvánvalóan korlátozott jogkörrel, szavazati jog nélkül. Párbeszédre tehát van, lenne mód, és a szervezet részéről nyilvánvalóan igény és elvárás is, hiszen többek között az Oroszországgal szemben az Emberi Jogi Bírósághoz 2022. szeptember 16-á előtti jogsértések kapcsán benyújtott panaszok vizsgálatához, majd a bírósági ítélet meghozatalát követően a végrehajtás tekintetében is az alperes kormány szoros együttműködésére lenne szükség.

23 Oroszország ugyanis – az Egyesült Királysággal és az Amerikai Egyesült Államokkal együtt – a Budapesti Memorandumban kötelezettséget vállalt Ukrajna függetlenségének, szuverenitásának és fennálló határainak a tiszteletben tartására (*United Nations Treaty Collection*, 1994, 1. cikkely).

Ahogy az ET-tagság megszüntetését a nagyhatalmi politika összefüggésében szükséges nézni, ugyanez a koordináta-rendszer fogja meghatározni az ET és Oroszország rövid- és középtávú együttműködésének a feltételeit is, hiszen abban kezd egyetértés kialakulni a katonai szakértők között is, hogy az orosz-ukrán háború a „legnagyobb hagyományos katonai konfliktus Európában a második világháború óta” (Turcsányi és Molnár, 2022). Az ukrajnai háború elhúzódása, az esetleges orosz-ukrán béketárgyalások és megállapodás tükrében alakul majd az ET Oroszország-politikája, illetve az euroatlanti intézményrendszer felé tanúsítandó orosz magatartás. Oroszország visszatérhet az Európa Tanácsba, de ehhez nyilvánvalóan a politikai körülmények változása és döntően közös politikai akarat szükséges.²⁴ Azonban a háború eszkalálódása és ennek következtében az álláspontok megmerevedése, sőt a háború rövid- és hosszútávú következményeivel kapcsolatos borúlátó helyzetértékelések mindenesetre jelenleg még középtávon sem valószínűsítik az ET és Oroszország közötti kapcsolatok normalizálódását.²⁵

Irodalomjegyzék

- Batchelor, Tom (2017). Russia Cancels Payment to Council of Europe After Claiming Its Delegates Are Being Persecuted over Crimea. *Independent*. A letöltés ideje: 2022. március 28. <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/russia-cancels-council-of-europe-payment-members-persecuted-a7816951.html#>.
- Benes, Károly (2018). *A 2008-as orosz-grúz háború hatása az európai biztonságra*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó. A letöltés ideje: 2022. március 25. https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12605/web_PDF_2008_orosz_gruz_haboru.pdf;jsessionid=5B286889E18E35D973A4BBC5DE782F8E?sequence=1.
- Chausovsky, Eugene (2020). Turkey Challenging Russia's Monopoly in the South Caucasus. *Newlines Institute for Strategy and Policy*. A letöltés ideje: 2022. március 27. <https://newlinesinstitute.org/turkey/turkey-challenging-russias-monopoly-in-the-south-caucasus/>.
- Conclusions* of the Two hundred and thirty-four meeting of the Ministers' Deputies held in Strasbourg in Strasbourg on 21 and 22

24 A következtetések a szerző véleményét tükrözik.

25 A szerző saját véleménye.

- August 1974. A letöltés ideje: 2022. március 29. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680515dde>
- Council of Europe* (1949). Statute of the Council of Europe. A letöltés ideje: 2022. április 3. <https://rm.coe.int/1680935bd0>.
- Council of Europe* (1969). Resolution (69) 51 (Adopted by the Committee of Ministers on 12 December 1969) on Greece. A letöltés ideje: 2022. március 13. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804faa01>.
- Council of Europe* (1974a). Resolution (74) 34. Invitation to Greece to Rejoin the Council of Europe. A letöltés ideje: 2022. március 13. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680535dlb>.
- Council of Europe* (1974b). Conclusions of the Two Hundred and Thirty-Fourth Meeting of the Ministers' Deputies. A letöltés ideje: 2022. március 13. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680515dde>.
- Council of Europe* (1994). Protocol No. 11 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Restructuring the Control Machinery Established Thereby (ETS No. 155). A letöltés ideje: 2022. március 13. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treaty-num=155>.
- Council of Europe* (1996). Resolution (96) 2. Invitation to the Russian Federation to Become a Member of the Council of Europe. A letöltés ideje: 2022. április 1. https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=090000168062e4fa.
- Council of Europe* (2003). Council of Europe Committee of Ministers Resolution Res (2003)3. Invitation to Serbia and Montenegro to Become a Member of the Council of Europe. A letöltés ideje: 2022. március 26. https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=09000016805e042f.
- Council of Europe* (2008a). Report by the Chairman of the Committee of Ministers in View of the Informal Meeting of Ministers for Foreign Affairs of the Council of Europe. A letöltés ideje: 2022. március 25. https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=09000016805d2906.
- Council of Europe* (2008b). Informal Meeting of Ministers for Foreign Affairs of the Council of Europe. A letöltés ideje: 2022.

- március 26. https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectId=09000016805d291a.
- Council of Europe* (2010). Introduction of a Biennial Budget of the Council of Europe. CM(2010)125. A letöltés ideje: 2022. március 26. https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectId=09000016805cdca3.
- Council of Europe* (2011). Financial Regulations and Supplementary Provisions of the Council of Europe. A letöltés ideje: 2022. március 28. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016804d9e34.
- Council of Europe* (2014a). Ministers' Deputies. Decisions. CM/Del/Dec(2014)1194. A letöltés ideje: 2022. március 27. https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectId=09000016805c63ca.
- Council of Europe* (2014b). Ministers' Deputies Decisions. CM/Del/Dec(2014)1196. A letöltés ideje: 2022. március 27. https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectId=09000016805c7659.
- Council of Europe* (2015). Draft. Council of Europe Programme and Budget 2016–2017. A letöltés ideje: 2022. március 28. <https://rm.coe.int/16804b321b>.
- Council of Europe* (2018a). Dunja Mijatović Elected Council of Europe Commissioner for Human Rights. A letöltés ideje: 2022. április 3. https://www.coe.int/en/web/human-rights-rule-of-law/events/-/asset_publisher/E5WWhsy4Jfg/content/dunja-mijatovic-elected-council-of-europe-commissioner-for-human-rights?_101_INSTANCE_E5WWhsy4Jfg_viewMode=view/.
- Council of Europe* (2018b). Resolution. Execution of the Judgments of the European Court of Human Rights. Five Cases Against the United Kingdom. A letöltés ideje: 2021. március 12. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016808feca9.
- Council of Europe* (2020). Complementary Procedure Between the Committee of Ministers and the Parliamentary Assembly in Response to a Serious Violation by a Member State of Its Statutory Obligations. A letöltés ideje: 2022. április 2. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016809a5214.
- Council of Europe* (2021). Council of Europe Programme and Budget 2022–2025. A letöltés ideje: 2022. október 12. <https://rm.coe.int/0900001680a4d5de>.
- Council of Europe* (2022a). Situation in Ukraine – Measures to Be Taken, Including Under Article 8 of the Statute of the Council of Europe.

- A letöltés ideje: 2022. március 30. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680a5a360.
- Council of Europe* (2022b). Chart of Signatures and Ratifications of Treaty 005. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ETS No. 005). Status as of 03/04/2022. A letöltés ideje: 2022. április 3. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatyenum=005>.
- Council of Europe* (2022c). Resolution CM/Res (2022)3 on Legal and Financial Consequences of the Cessation of Membership of the Russian Federation in the Council of Europe. A letöltés ideje: 2022. március 31. https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=0900001680a5ee2f.
- Council of Europe* (2022d). Resolution CM/Res(2022)2 on the Cessation of the Membership of the Russian Federation to the Council of Europe. A letöltés ideje: 2022. március 31. https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=0900001680a5da51.
- Council of Europe* (2022e). Statement by Council of Europe Secretary General Marija Pejčinović Burić on the Recognition of the So-Called “People’s Republics” of Donetsk and Luhansk by the Russian Federation. A letöltés ideje: 2022. március 31. <https://www.coe.int/en/web/portal/-/statement-by-council-of-europe-secretary-general-marija-pejcinovic-buric-on-the-recognition-of-the-so-called-people-s-republics-of-donetsk-and-luhan-1>.
- Council of Europe* (2022f). Statement from Council of Europe Secretary General Marija Pejčinović Burić on the Military Attack by the Russian Federation on Ukraine. A letöltés ideje: 2022. március 31. <https://www.coe.int/en/web/portal/-/statement-from-council-of-europe-secretary-general-marija-pejcinovic-buric-on-the-military-attack-by-the-russian-federation-on-ukraine>.
- Council of Europe* (2022g). The Russian Federation Is Excluded from the Council of Europe. A letöltés ideje: 2022. március 31. <https://www.coe.int/en/web/portal/-/the-russian-federation-is-excluded-from-the-council-of-europe>.
- De Waal, Thomas (2013). *Black Garden Armenia and Azerbaijan Through Peace and War*. New York, NY: New York Press.
- Emerson, Michael (2008). Post-Mortem on Europe’s First War of the 21st Century. *Centre for European Policy Studies, Policy Brief*, (167). A letöltés ideje: 2022. március 25. <http://aei.pitt.edu/9382/2/9382.pdf>.

- Euractiv* (2021). Poland Makes 'Unprecedented' Challenge to European Rights Pact. A letöltés ideje: 2022. március 27. <https://www.euractiv.com/section/justice-home-affairs/news/poland-makes-unprecedented-challenge-to-european-rights-pact/>.
- Euronews* (2018). Európa bűne, avagy az orosz–grúz háborúról őszintén. A letöltés ideje: 2022. március 25. <https://hu.euronews.com/2018/08/08/europa-bune-avagy-az-orosz-gruz-haborurol-oszinten>.
- Európai Parlament* (2014). Az Európai Parlament 2014. március 13-i állásfoglalása az Ukrajna elleni orosz invázióról (2014/2627(RSP)). A letöltés ideje: 2022. március 27. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-7-2014-0248_HU.html?redirect.
- Európai Parlament* (2018). Grúzia által elfoglalt területek 10 évvel az orosz invázió után. A letöltés ideje: 2022. március 26. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0266_HU.pdf.
- Európai Tanács. Az Európai Unió Tanácsa* (2022). Időrendi áttekintés – Az Oroszországgal szemben az ukrán válság nyomán bevezetett uniós korlátozó intézkedések. A letöltés ideje: 2022. március 27. <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/sanctions/restrictive-measures-ukraine-crisis/history-restrictive-measures-ukraine-crisis/>.
- European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission) (2014). Opinion on “Whether the Decision Taken by the Supreme Council of the Autonomous Republic of Crimea in Ukraine to Organise a Referendum on Becoming a Constituent Territory of the Russian Federation or Restoring Crimea’s 1992 Constitution Is Compatible with Constitutional Principles” Adopted by the Venice Commission at Its 98th Plenary Session (Venice, 21–22 March 2014). *Venice Commission*. A letöltés ideje: 2022. március 27. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdfid=CDL-AD\(2014\)002-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdfid=CDL-AD(2014)002-e).
- European Commission of Human Rights* (1967). The Greek Case. A letöltés ideje: 2022. március 13. https://www.echr.coe.int/Documents/Denmark_v_Greece_1.pdf.
- European Council. Council of the European Union* (2014). Council Condemns the Illegal Referendum in Crimea. A letöltés ideje: 2022. március 27. <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/fac/2014/03/17/>.
- European Council. Council of the European Union* (2020). Nagorno-Karabakh: Declaration by the High Representative on Behalf of the European Union. A letöltés ideje: 2022. március 26. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/11/19/nagorno-karabakh-declaration-by-the-high-representative-on-behalf-of-the-european-union/>.

- European Convention of Human Rights* (2021). Emberi Jogok Európai Egyezménye. A letöltés ideje: 2022. március 11. https://www.echr.coe.int/documents/convention_hun.pdf.
- European Court of Human Rights* (2009). Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia. Report. Vol. I. A letöltés ideje: 2022. március 25. https://www.echr.coe.int/Documents/HUDOC_38263_08_Annexes_ENG.pdf.
- European Court of Human Rights* (2022a). Inter-State Applications. A letöltés ideje: 2022. április 3. https://www.echr.coe.int/Documents/InterState_applications_ENG.pdf.
- European Court of Human Rights* (2022b). Resolution of the European Court of Human Rights on the Consequences of the Cessation of Membership of the Russian Federation to the Council of Europe in Light of Article 58 of the European Convention on Human Rights. A letöltés ideje: 2022. március 30. https://www.echr.coe.int/Documents/Resolution_ECHR_cessation_membership_Russia_CoE_ENG.pdf.
- Ferguson, Niall (2006). *The War of the World: Twentieth-Century Conflict and the Descent of the West*. New York, NY: Penguin Press.
- Ganser, Daniele (2005). *NATO's Secret Armies: Operation GLADIO and Terrorism in Western Europe*. New York, NY: Frank Cass.
- Gigitashvili, Givi (2018). Russia's Return to PACE. *New Eastern Europe*. A letöltés ideje: 2022. március 29. <https://neweasterneurope.eu/2019/07/10/russias-return-to-pace/>.
- Government Portal* (2022). Statement by the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine Regarding the Severance of Diplomatic Relations with the Russian Federation. A letöltés ideje: 2022. március 30. <https://www.kmu.gov.ua/en/news/zayava-mzs-ukrayini-shchodo-rozrivu-diplomatichnih-vidnosin-z-rosijskoyu-federacijeyu>.
- Gyene Pál (2012). Karabahi konfliktus: ki ütött először? *Kitekintő*. A letöltés ideje: 2022. március 27. <http://kitekinto.hu/europa/2012/09/05/karabahi-konfliktus-ki-utott-elszor&lap=2>.
- HUDOC* (2001). Case of Cyprus v. Turkey. Judgement. A letöltés ideje: 2022. március 13. <https://hudoc.echr.coe.int/Eng#%22itemid%22:%22001-59454%22>].
- International Court of Justice* (2010). Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo. A letöltés ideje: 2022. április 2. <https://www.icj-cij.org/en/case/141>.

- Internet Archive* (2020). UN Security Council Calls for Immediate End to Fighting in Nagorno-Karabakh. A letöltés ideje: 2022. március 26. <https://web.archive.org/web/20201009133111/https://www.france24.com/en/20200930-un-security-council-calls-for-immediate-end-to-fighting-in-nagorno-karabakh>.
- Jozwiak, Rikard (2018). Explainer: Will Russia Return to PACE Next Week? *RadioFreeEurope. RadioLiberty*. A letöltés ideje: 2022. március 29. <https://www.rferl.org/a/explainer-will-russia-return-to-pace-next-week-/30007097.html>.
- Kiss Csaba (2022). Ami most Ukrajnában történik, ahhoz láttunk már valami kísértetiesen hasonlót. *Portfólio*. A letöltés ideje: 2022. március 25. <https://www.portfolio.hu/global/20220222/ami-most-ukrajnaban-tortenik-ahhoz-lattunk-mar-valami-kisertetiesen-hasonlot-527601>.
- Kofman, Michael (2020). Armenia–Azerbaijan War: Military Dimensions of the Conflict. *Russiamatters.org*. A letöltés ideje: 2022. március 27. <https://www.russiamatters.org/analysis/armenia-azerbaijan-war-military-dimensions-conflict>.
- Kramer, Andrew E. (2020). Facing Military Debacle, Armenia Accepts a Deal in Nagorno-Karabakh War. *The New York Times*. A letöltés ideje: 2022. március 27. <https://www.nytimes.com/2020/11/09/world/middleeast/armenia-settlement-nagorno-karabakh-azerbaijan.html>.
- Library of Congress* (2016). Russian Federation: Constitutional Court Allows Country to Ignore ECHR Rulings. A letöltés ideje: 2022. október 10. <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2016-05-18/russian-federation-constitutional-court-allows-country-to-ignore-echr-rulings/>.
- Lipusz Éva (2012). A Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezete. *Hadtudomány*. A letöltés ideje: 2022. március 27. https://www.mhht.eu/hadtudomany/2013/2013_elektronikus/2013_e_lipusz_eva.pdf.
- McGlinchey, Marisa (2019). *Unfinished Business: The Politics of „Dissident” Irish Republicanism*. Manchester: Manchester University Press.
- Ministry of Foreign Affairs of Ukraine* (2022). Statement of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine on the Decision of the Federation Council of the Russian Federation on the Use of the Armed Forces of the Russian Federation Abroad. A letöltés ideje: 2022. március 31. <https://mfa.gov.ua/en/news/statement-ministry-foreign-affairs-ukraine-decision-federation-council-russian-federation-use-armed-forces-russian-federation-abroad>.

- Morelli, Vincent (2011). Cyprus: Reunification Proving Elusive. *UNT Digital Library*. A letöltés ideje: 2022. március 13. https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc93829/m1/1/high_res_d/R41I36_2011Jul26.pdf.
- Mounier, Jean-Luc (2018). Russia's Undiplomatic Return to the Council of Europe. *France24*. A letöltés ideje: 2022. március 29. <https://www.france24.com/en/20190628-russia-undiplomatic-return-council-europe-ukraine>.
- NATO (2008). Bucharest Summit Declaration. A letöltés ideje: 2022. március 25. https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm.
- OSCE (1995). Mandate of the Co-Chairmen of the Conference on Nagorno Karabakh Under the Auspices of the OSCE („Minsk Conference”). A letöltés ideje: 2022. március 25. <https://www.osce.org/files/f/documents/f/f/70125.pdf>.
- Parliamentary Assembly* (1974a). Situation in Cyprus. Recommendation 736 (1974). A letöltés ideje: 2022. március 13. <https://pace.coe.int/en/files/14770/html>.
- Parliamentary Assembly* (1974b). Resolution 574 (1974). Situation in Cyprus. A letöltés ideje: 2022. március 13. <https://pace.coe.int/en/files/15987/html>.
- Parliamentary Assembly* (1996). Developments in the Russian Federation in Relation to the Situation in Chechnya. A letöltés ideje: 2022. április 1. <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=7466&lang=EN>.
- Parliamentary Assembly* (2008). The Consequences of the War Between Georgia and Russia. Resolution 1633 (2008). A letöltés ideje: 2022. március 26. <https://pace.coe.int/en/files/17681/html>.
- Parliamentary Assembly* (2014a). Resolution 1988 (2014). Recent Developments in Ukraine: Threats to the Functioning of Democratic Institutions. A letöltés ideje: 2022. március 27. <https://pace.coe.int/en/files/20873/html>.
- Parliamentary Assembly* (2014b). Motion for a Resolution. Credentials of the Russian Delegation. A letöltés ideje: 2022. október 10. <https://pace.coe.int/en/files/20581>.
- Parliamentary Assembly* (2014c). Resolution 1990 (2014). Reconsideration on Substantive Grounds of the Previously Ratified Credentials of the Russian Delegation. A letöltés ideje: 2022. október 10. <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=20882&lang=en>.

- Parliamentary Assembly* (2015). Resolution 2034 (2015). Challenge, on Substantive Grounds, of the Still Unratified Credentials of the Delegation of the Russian Federation. A letöltés ideje: 2022. március 27. <https://pace.coe.int/en/files/21538/html>.
- Parliamentary Assembly* (2016). Resolution 2094 (2016). The Situation in Kosovo and the Role of the Council of Europe. A letöltés ideje: 2022. március 26. <https://pace.coe.int/en/files/22499/html>.
- Parliamentary Assembly* (2017). Appendix – Dissenting Opinion Presented by Mr Talip Küçükcan (Turkey, EC), Chairperson of the Turkish Delegation to the Parliamentary Assembly of the Council of Europe. A letöltés ideje: 2022. október 10. https://pace.coe.int/en/files/23525/html#_TOC_d19e1403.
- Parliamentary Assembly* (2018a). Resolution 2208 (2018). Modification of the Assembly's Rules of Procedure: the Impact of the Budgetary Crisis on the List of Working Languages of the Assembly. A letöltés ideje: 2022. március 28). <https://pace.coe.int/en/files/24545/html>.
- Parliamentary Assembly* (2018b). 2018 Ordinary Session (Fourth Part). Report. Thirty-First Sitting. Tuesday 9 October at 3.30 p.m. A letöltés ideje: 2022. március 29. <https://assembly.coe.int/Documents/Records/2018/E/1810091530E.pdf>.
- Parliamentary Assembly* (2019a). Resolution 2277 (2019). Role and Mission of the Parliamentary Assembly: Main Challenges for the Future. A letöltés ideje: 2022. március 29. <https://pace.coe.int/en/files/27662/html>.
- Parliamentary Assembly* (2019b). Strengthening the Decision-Making Process of the Parliamentary Assembly Concerning Credentials and Voting. A letöltés ideje: 2022. október 10. <https://pace.coe.int/en/files/27980>.
- Parliamentary Assembly* (2019c). Challenge, on Substantive Grounds, of the Still Unratified Credentials of the Parliamentary Delegation of the Russian Federation. A letöltés ideje: 2022. március 29. <https://pace.coe.int/en/files/28049/html>.
- Parliamentary Assembly* (2021a). Official Report of Debates. Opening of the Sitting No. 24, 27 September 2021. A letöltés ideje: 2022. április 2. <https://pace.coe.int/pdf/63fe9685671277bf7ca209c5e0db02be52e2fdbacb5840c86f099e25c4aad46b/verbatim.pdf>.
- Parliamentary Assembly* (2021b). Humanitarian Consequences of the Conflict Between Armenia and Azerbaijan / Nagorno-Karabakh Conflict. A letöltés ideje: 2022. március 27. <https://pace.coe.int/en/files/29483/html>.

- Parliamentary Assembly* (2022a). Rules of Procedure of the Assembly (June 2022). X. Elections by the Parliamentary Assembly. A letöltés ideje: 2022. október 10. <https://assembly.coe.int/nw/xml/RoP/RoP-XML2HTML-EN.asp?id=toc#ComplText-10>.
- Parliamentary Assembly* (2022b). Consequences of the Russian Federation's Aggression Against Ukraine. A letöltés ideje: 2022. március 31. <https://pace.coe.int/en/files/29885/html>.
- Parliamentary Assembly* (2022c). PACE President Calls on Council of Europe Parliaments to Ensure the Organisation's Financial Sustainability in Case of any Possible Loss of Funding as a Result of Russia's Suspension. A letöltés ideje: 2022. március 31. <https://pace.coe.int/en/news/8612/pace-president-calls-on-council-of-europe-parliaments-to-ensure-the-organisation-s-financial-sustainability-in-case-of-any-possible-loss-of-funding-as-a-result-of-russia-s-suspension->.
- Parliamentary Assembly* (2022d). Official Report of Debates. Current Affairs Debate: Military Hostilities Between Azerbaijan and Armenia, Including Strikes Against Settlements and Civilian Infrastructures. A letöltés ideje: 2022. október 26. <https://pace.coe.int/pdf/e67a16acb3612c65496d50e04469fa6f52e2fdbacb5840c86f099e25c4aad46b/verbatim.pdf>. 12–26.o.
- Parliamentary Assembly News* (2022). Hostilities at Armenia and Azerbaijan Border: CM Chair and PACE President Call for De-escalation and Respect for a Cease-Fire. A letöltés ideje: 2022. október 26. <https://pace.coe.int/en/news/8804/hostilities-at-armenia-and-azerbaijan-border-cm-chair-and-pace-president-call-for-de-escalation-and-respect-for-a-cease-fire>.
- Rosenbaum, Naomi (1970). Success in Foreign Policy: The British in Cyprus, 1878–1960. *Canadian Journal of Political Sciences*, 3(4), 605–627.
- Roter, Petra (2017). Russia in the Council of Europe: Participation à la Carte. In Mälksoo, Lauri és Benedek Wolfgang (szerk.), *Russia and the European Court of Human Rights. The Strasbourg Effect*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sulzberger, Cyrus Leo (1973). An Age of Mediocrity, Memoirs and Diaries, 1963–1972. New York, NY: Macmillan.
- Sztáray Péter (2008). Bukarest – a felemás döntések csúcstalálkozója. *Külügyi Szemle*, 7(2), 21–39. A letöltés ideje: 2022. március 25. [https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2008_02_Bukarest - a felemes dent.pdf](https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2008_02_Bukarest_-_a_felemes_dent.pdf).

- TASS (2008). Countries That Recognized South Ossetia's and Abkhazia's Independence. A letöltés ideje: 2022. március 26. https://tass.com/world/1007058?utm_source=google.com&utm_medium=organic&utm_campaign=google.com&utm_referrer=google.com.
- The Moscow Times* (2019). Russia Returns to European Rights Body After 5-Year Suspension. A letöltés ideje: 2022. március 29. <https://www.themoscowtimes.com/2019/06/26/russia-returns-to-european-rights-body-after-5-year-suspension-a66176>.
- The State Duma* (2019). Statement of the State Duma „On the Situation Around Russian Participation in the Parliamentary Assembly of the Council of Europe. A letöltés ideje: 2022. március 29. <http://duma.gov.ru/en/news/29465/>.
- Tölgyesi Beatrix (2021). A 2020-as hegyi-karabahi háború. *Logout.hu*. A letöltés ideje: 2022. március 27. https://logout.hu/cikk/a_2020-as_hegyi-karabahi_haboru_6_pontban_osszefog/1_ki_volt_ott_elobb.html.
- Turesányi Károly és Molnár Gábor (2022). A független ukrán állam kialakulása és az orosz-ukrán háborúk történeti háttére. *Katonai Logisztika*. (1–2). A letöltés ideje: 2022. október 26. <https://drive.google.com/file/d/1eTay2N2sFIXk4YpBILrZzSaBrDc5r7LJ/view>.
- U.S. Department of State. Archive* (2008). U.S. Recognizes Kosovo as Independent State. A letöltés ideje: 2022. március 26. <https://2001-2009.state.gov/secretary/rm/2008/02/100973.htm>.
- United Nations* (1945). Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice. A letöltés ideje: 2022. március 31. <https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf>.
- United Nations* (2014). General Assembly Adopts Resolution Calling upon States Not to Recognize Changes in Status of Crimea Region. A letöltés ideje: 2022. március 27. <https://www.un.org/press/en/2014/gall493.doc.htm>.
- United Nations Peacemaker* (1960). No. 5475. United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, Greece and Turkey and Cyprus. Treaty of Guarantee. Signed at Nicosia, on 16 August 1960. A letöltés ideje: 2022. október 5. https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/CY%20GR%20TR_600816_Treaty%20of%20Guarantee.pdf.
- United Nations Security Council (1993). Resolution 889 (1993). *UNSCR*. A letöltés ideje: 2022. április 3. <http://unscr.com/en/resolutions/doc/889>.

- United Nations Security Council Resolutions* (1993a). Resolution 822 (1993) Adopted by the Security Council at Its 3205th Meeting, on 30 April 1993. A letöltés ideje: 2022. március 27. <http://unscr.com/files/1993/00822.pdf>.
- United Nations Security Council Resolutions* (1993b). Resolution 853 (1993) Adopted by the Security Council at Its 3259th Meeting, on 29 July 1993. A letöltés ideje: 2022. március 27. <http://unscr.com/files/1993/00853.pdf>.
- United Nations Security Council Resolutions* (1993c). Resolution 874 (1993) Adopted by the Security Council at Its 3292nd Meeting, on 14 October 1993. A letöltés ideje: 2022. március 27. <http://unscr.com/files/1993/00874.pdf>.
- United Nations Security Council Resolutions* (1993d). Resolution 884 (1993) Adopted by the Security Council at Its 3313th Meeting, on 12 November 1993. A letöltés ideje: 2022. március 27. <http://unscr.com/files/1993/00884.pdf>.
- United Nations Treaty Collection* (1994). Memorandum on Security Assurances in Connection with Ukraine's Accession to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons. Budapest, 5 December 1994. A letöltés ideje: 2022. április 2. <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%203007/Part/volume-3007-I-52241.pdf>.
- UNSCR* (1983). Resolution 541 (1983). A letöltés ideje: 2022. március 27. <http://unscr.com/en/resolutions/doc/541>.